

DE ZANDLOPER

Van het Bestuur

De Vereniging ontving in dank van mevrouw Heijbroek-Voormolen een prachtige bundel brieven uit de periode 1940 -1945 die haar opa, de heer Anraad, aan zijn dochter in Indonesië schreef. Brieven die niet verstuurd konden worden, maar toch geschreven werden om zijn dochter en haar man daarmee een tijdbeeld te geven voor als de oorlog voorbij was. Een tijdsdocument met grote waarde voor de geschiedschrijving van Ede.

De restauratie van het *Mausoleum* zal op 4 mei klaar zijn. Het Mausoleum is dan teruggebracht tot de staat waarin het in 1945-1946 werd opgeleverd. Aan iedere kant van het Mausoleum staat nu ook een bord met uitleg.

Het grafmonument van *Anna Maria Moens* werd in een smederij gerestaureerd en staat er weer. Anna Maria Moens overleed in 1832 en het grafmonument stamt uit

1833. Sommigen vinden het monument erg somber, maar zo was het in 1833 dus wel. Toen stond er ook op: '*Geb den 31 augustus 1977*'. Na ampel overleg is besloten dit niet te veranderen in het juiste geboortjaar 1775.

André Hartgers maakt van de restauratie van beide monumenten een foto-reportage.

Met jaartallen gaat het wel vaker fout. Zo werden wij weer eens gewezen op het vreemde jaartal 1750 op de baard van de *Keetmolen*, terwijl die molen is gebouwd in 1866. In 1976 werd de kap gelicht voor een grondige opknapbeurt en na herplaatsing stond op de baard opeens het sierlijke witte jaartal 1750. Bij de beschrijving door de gemeente (<https://www.ede.nl/nl/gemeentearchief/>

Uitgave van de Vereniging Oud Ede

jrg 46 nr. 2 - mei 2018

Van het bestuur	1
Agenda	2
Even terug naar de Buitenzorglaan - 2	3
Rentmeester Memelink	14
De familie Hoff in Ede	14
Door oorlog verdreven Arnhemmers - De klokken van Otterlo	23
Pak maar een doos: De Kroonschijf	27
De kleinste woning van Ede	30
Colofon	32

verhaal-van-edede/5-bouwen-en-wonen/keetmolen) wordt deze fout erkend, maar hoe dat zo is gekomen blijft een raadsel. Wij hopen dat dit jaartal ooit wel wordt rechtgezet.

Aan de Driehoek is het gebouwtje in het verlengde van het aloude *vrijerslaantje* (de beukenhaag achter de Oude Kerk) gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Pas toen merkten wij dat hiermee ook de doorgang naar de Driehoek niet meer in lijn loopt. Navraag leerde helaas dat vergunningen onherroepelijk waren verstrekt. Het al eerder vervaagde kerkepad is hiermee nu geheel geïsoleerd en het laantje definitief verworden tot een dubbele beukenhaag als vaag aandenken aan de begraafplaats van ooit.

Cultura Erfgoed

Ruim twee jaar later dan gedacht is het werk nu toch gestart. Het erfgoedcentrum wordt naar verwachting half juni door de aannemer opgeleverd. De officiële opening is vervolgens na de zomervakantie. Over de opening zal tegen die tijd nog worden bericht vanuit de gemeente.

Simon van de Pol, voorzitter

Agenda

Begin juni: Officiële opening van het *Historisch Militair Informatiepunt* in de gerenoveerde Smederij op de kazerneterreinen. Officiële opening tijdens de Open Monumenten Dag.

8 september: *Open Monumenten Dag*.

20 september: De traditionele *Buurspraak* van de Buurt Ede-Veldhuizen

27 september: Leden-excursie naar kasteel *De Cannenburgh* in Vaassen. Opgeven kan nu al (tot uiterlijk 31 augustus), graag via de website of via e-mail: oudede.nl@gmail.com. Inspreken op ons telefoonnummer 06-348 676 27 kan ook.

De eigen bijdrage wordt ongeveer € 12.50.

14 november: Lezing in hotel De Bosrand: *Aart Homoet* over zijn boek *Rooie rakkers tussen zwarte kousen*.

Even terug naar de Buitenzorglaan en omgeving 2

De lagere school

Mijn lagere school was de School met den Bijbel (later Cavaljé-school) aan de Tele-foonweg. Op de foto hieronder, gemaakt rond 1906, staat alleen nog wat later

de A-school genoemd zou worden. Links daarvan het bovenmeestershuis - van oudbovenmeester Koffrie werd er altijd bijgezegd. Beide panden zijn in 1890 gebouwd. In het bovenmeestershuis was later de kleuterschool gevestigd. Daar ging ik van september 1947 tot april 1948 naar toe.

Van dat prille begin herinner ik me weinig meer dan matjes vlechten en muizenrapjes maken. Van buitenspelen zal, gezien de winter, wel niet veel terechtgekomen zijn.

Ook de namen van de juf(fen) willen mij niet meer te binnenschieten. Wel weet ik dat het daar heel sterk naar schoonmaakmiddelen rook - van de kinderwc-tjes misschien.

Tussen de kleuterschool en de 'grote' school zat een (vlucht)deur die op de binnengang van de A-school uitkwam. Meteen rechts tegen de muur in een donkere hoek stond de geheimzinnige Indië-kast met allemaal

attributen uit toen nog nét Nederlands-Indië. Kijkvoer voor nieuwsgierige kinderen die, op hun tenen staand, door de ramen in de deuren een siripruim, een betelblad, een rijstsnijmesje, een kokosnoot, een fragment van een wajangpop en wat al niet meer zagen. Onbekende

Ruim 70 jaar geleden kwam Arend Bulder met zijn familie naar Ede. Hij was bijna 6 jaar, toen hij op de Buitenzorglaan belandde, waar hij tot 1959 woonde. Later realiseerde hij zich hoe belangrijk deze periode in zijn leven is geweest. Het vormde voor hem de aanleiding hierover iets op papier te zetten.

Het verhaal bestrijkt grotendeels zijn lagereschoolperiode, toen het dorp Ede nog kleinschalig en vrij overzichtelijk was.

voorwerpen uit een onbekend land, waarvan voor mij iets griezeligs-mysterieus uitging.

Het gebouw van de ‘grote’ school bestond uit twee gescheiden afdelingen: de A-school van meester Evers, het oudste deel zoals we op de foto al zagen, en de later haaks hieraan vastgebouwde B-school van meester Schraa. In de kindermond was je óf een Aap óf een Beer. In april 1948 werd ik een Aap en kwam bij juffrouw Hulsebos in de eerste klas. Zij was een vriendelijke, maar wel strenge juffrouw met een Gronings accent dat mij vertrouwd voorkwam: mijn moeder en mijn grootmoeder hadden hun roots in Groningen liggen...

Als juf iets vertelde moesten wij netjes zitten op onze hoge grote houten banken, met de armen op de rug. Ik was erg onder de indruk van dat grote gevaarte en ging met mijn handen op onderzoek uit. Vooral dat schuifje in het midden bovenop intrigeerde mij hogelijk. In 't opbergvak voelde ik een metalen kokertje met een gaatje en stak mijn vinger daarin. Had ik dat maar niet gedaan, want hij bleef vastzitten. Toen de handen weer op de rug moesten, kon kleine Arie (zo werd ik toen genoemd) met een hoog rode kleur maar één arm op de rug doen. Oei, daar kwam de juf aan: wat was dát nou?! Met groene zeep en zachtjes trekken kwam mijn vinger na lang wurmen eindelijk weer los. Ik kreeg een ferme preek die ook voor de medeklasgenootjes bedoeld was: laat dit een les voor jullie allemaal zijn. Ja juf!

Later hoorde ik dat in dat kokertje het witte porcelijnen inktpotje moest, en dat je dit van binnenuit omhoog kon drukken door je pink in het gat te steken. De eerste jaren schreven we nog met een kroontjespen, zeker bij schoonschrijven (pas na de vijfde klas was de balpen al zo ver opgerukt dat je die mocht gebruiken). De dag vóór de vakantie werden alle inktpotjes in een verzameltreef opgehaald en in de hoge, grenen schoolkast gezet.

Van klas 1 herinner ik mij, behalve de schrijf oefeningen en de primaire rekenlessen, ook verkeerslessen.

Daarvoor werden grote gekleurde kartonnen platen op het bord gehangen met op elk een levensgrote O. Elke O was getransformeerd tot een mensfiguurtje dat ons met klem voor iets wilde waarschuwen. Waarvoor ben ik vergeten; waarschijnlijk stonden ze

voor Onoplettendheid, Onbedachtzaamheid, etc. Hoe dan ook, ik was iedere keer weer in de ban van de wijze waarop juffrouw Hulsebos met haar duidelijk Gronings accent de O uitsprak. Gelukkig heb ik bijna aan het eind van mijn lagere-schooltijd wel mijn verkeersdiploma gehaald.

Nog even bij dat diploma blijvend: hier hoorde ook een textiel-insigne bij voor op de mouw van je jas. Moeder had dat nét opgenaaid toen ik bij Hilletje een last-minute boodschapje moest doen. In de haast fietste ik op het trottoir en zag niet die politieagent staan. Met een plagend-spottend glimlachje pakte hij me bij de mouw en zei: ‘Zo, zo, zal ik die er maar weer afhalen?’ Met het schaamrood op de kaken ging ik huiswaarts.

Ik maak nu een sprongetje naar juffrouw Meijerink en zie voor me een lange magere, strenge juf. Ik herinner me nog goed leesboekjes waarin met potlood woorden of letters waren doorgestreept. Iets waar ik mij zeer over verbaasde omdat elke beschadiging van een boekje door mij bijna als heiligschennis werd gezien. Zo ontdekte ik dat heel consequent het woord ‘warempel’ doorgestreept was. Wie had dat gedaan en waarom? Als daarnaar gevraagd werd, was het antwoord dat ‘warempel’ geen net woord was. Nadere tekst en uitleg werd niet gegeven; misschien waren we hiervoor nog te jong. Ik ga er maar vanuit dat de juf wist wat ze deed en dat ze ‘een zuster, recht in de leer’ was.

Een andere reden zou kunnen zijn geweest dat zo kort na de oorlog nog gebruikt werd gemaakt van leesboekjes in de oude spelling: bosch, visch, enz. Zeer waarschijnlijk omdat toen het geld ontbrak om andere, nieuwe leesboekjes aan te schaffen. De correcties werden op aanwijzing van de juf klassikaal met potlood aangebracht.

Zelf heb ik één keer een nog ongecorrigeerd woord aangetroffen en dat braaf gemeld. Ik voel nog die wonderlijke sensatie dat je met toestemming van hogere hand in een schoolboekje mocht strepen.

Dan door naar meester Eijgenraam, in de wandeling ‘Bennebok’ genoemd (hij heette Ben Eijgenraam, vandaar). Bij hem heb ik mijn sterke interesse voor geschiedenis opgedaan. Hij kon spannend vertellen over een stokoude potscherf die hij bij het spitten in zijn moestuin was tegengekomen.

Verder herinner ik me hem als een meester die vastgenageld aan zijn lessenaar zat en met een lange bonestaak op je schouder tikte: ‘... doorlezen!’ of ‘... schriften ophalen!’ Pas later hoorde ik dat hij behoorlijk reumatisch was en hierdoor slecht ter been.

Meester Eijgenraam was een groot liefhebber van paarden en heeft, hoorde ik veel later, in organisatorisch-bestuurlijke zin veel voor lokale paardenliefhebbers betekend. Wanneer je voor tekenen een voldoende wilde halen, moest je bij hem een krabbel van een paard laten zien - altijd prijs.

Ook bij de aardrijkskundeles klonk zijn liefde voor paarden door. Toen wij de eilanden van onze voormalige Gordel van Smaragd moesten leren, deed hij ons bij

Celebes (Sulawesi nu) een ezelsbruggetje aan de hand: ‘...denk maar aan schele Bles’. Goed denkbaar dat zijn hartstocht voor paarden ontstaan/aangewakkerd is toen hij als jong Edes knulletje, geboren in 1900, in zijn garnizoensdorp veel militairen met paarden door het dorp zag rijden. Bij grote oefeningen op de Edese heide gebeurde het wel dat huzaren bij particulieren werden ingekwartierd (zie foto hiernaast).

Vervolgens meester Verhoef, een jonge meester die nieuwe dingen deed. Bijvoorbeeld gymlessen achter de school of op woensdagmiddag met de klas naar het Edese bos om namen van planten en bomen te leren. Een frisse wind door het behoudende en weinig inspirerende onderwijs dat wij van de oude garde kregen. Helaas is meester Verhoef maar kort op school gebleven en heeft, naar ik meen, zijn onderwijswerk in de buurt van Rotterdam voortgezet. Hij was een Edese jongen wiens vader een kruideniersbedrijf had op de Bunschoterweg.

Ik herinner me nog een incident bij de buitendeur toen we terugkwamen van een gymles op het schoolplein. We moesten vóór de deur netjes in de rij staan en wachten tot de meester de deur opendeed. Voor één van de leerlingen duurde dit te lang en hij opende vast de deur. Toen meester Verhoef hem hierover bestraffend toesprak en bij zijn schouder greep, ging de jongen door het lint en begon met de meester te vechten. Hij sloeg hem de bril

van zijn neus. Wij stonden aan de grond genageld onthutst toe te kijken: véchten, en nog wel met de mééster!!...

In de zesde klas kreeg ik meester Rink, ook een verademing. Hij wist goed met leerlingen om te gaan. Zijn verjaardag in de klas werd een bijzonder feestelijke happening. Eén van de spelletjes was een wedstrijdje beschuit eten en wie daarna het eerste op een fluitje kon blazen. Hij kon boeiend vertellen en had pedagogisch-didactische kwaliteiten. Het ‘waarom’ van pre-puberende pupillen kapte hij niet af, maar gaf tekst en uitleg en schuwde de discussie niet. Duidelijk onderwijs nieuwe stijl. Een houding die bij veel medeleerlingen zeer gewaardeerd werd.

Nog iets nieuws in het laatste schooljaar: de introductie van de ‘klaarovers’. Het verkeer begon geleidelijk toe te nemen en men was bezorgd over de veiligheid van

kinderen die naar school moesten. Er kwam een politieagent op school die tekst en uitleg gaf en zei wat een 'klaar-over' moest doen. Na afloop liet hij een paar wit-plastic riemen achter en enkele 'conducteursbordjes'. De steel was van een ijzeren pijp waarin elektriciteits-draden doorgetrokken werden, en het bordje was met de hand gemaakt en be-

schilderd: een brede witte rand met een rode cirkel in het midden.

Zelf heb ik een poosje dit werk gedaan op het kruispunt Telefoonweg-Molenstraat. Een kwartier vóór de schoolbel geluid werd, haalde je de gordel en het bordje op school op. Op de foto waarop ik in functie ben, is te zien dat een aantal huizen aan de Telefoonweg bij de kruising toen nog niet gebouwd waren. Het was een weiland waarin schapen graasden. Op de achtergrond links het vertrouwde torentje van de Noorderkerk.

Over meester Evers kan ik weinig zeggen omdat we hem maar heel kort hebben gehad. Bij mij is beklifd het beeld van een sigarenrokende oude man in driedelig pak; misschien zat hij toen al tegen zijn pensioen.

Soms werd het lesprogramma op school even onderbroken door de komst van de schoolfotograaf. Van te voren aangekondigd, dus morgen nette kleren aan. Deze foto van mij en mijn zus Elly is in 1952 gemaakt. Ook kon het gebeuren dat er een glasblazer op school kwam die kunstige dierfiguurtjes van glas maakte.

Maar het meest hilarisch was wel de

pottenbakker met z'n draaischijf. Hij vroeg, met een knipoog naar ons kinderen, of de meester hem even wilde helpen bij het draaien. Geheid dat de mooie vaas-inwording dan in elkaar klapte - lachen dus.

Nog even terugkomend op 'sporten/gymnastiek op school'. Zoals eerder gezegd kwam dit, zeker de eerste jaren, niet of slechts marginaal aan de orde. In de laatste klassen was er schoolzwemmen: met z'n allen op de fiets naar het ENKA-bad, vlak bij station Ede-

Wageningen. Gelukkig kon ik toen al zwemmen, want dat had ik mijzelf aangeleerd.

Er is een tijd geweest dat ik, zodra het openluchtbad na z'n winterslaap weer open was, iedere ochtend bloedvroeg in m'n eentje op de fiets vanaf de Buitenzorglaan daarnaar toe reed. Om vijf voor zeven, samen met andere fanatiekelingen, voor het hek wachten tot we naar binnen mochten. Ik heb ooit twee zwemdiploma's gehaald. De eerste twee keer verkleedde ik mij in de algemene kleedruimte waar je kleren onbewaakt bleven hangen. Maar toen ik twee keer zonder onderbroek thuis kwam, besloot ik mij voortaan in een hokje om te kleden en de haak met kleren bij de garderobebewaking af te geven. Oppassen dat je het aluminiumschijfje met je nummer erop niet kwijtraakte!

De weg naar school

De weg naar school liep ik, al dan niet met zus Elly, verschillende keren per dag. Want tussen de middag werd er thuis warm gegeten. Je liep de Buitenzorglaan uit tot aan de Amsterdamseweg. Bij dokter Van Waalwijk van Doorn stak je over en dan door naar de Telefoonweg. Rechts vooraan stond, een eindje van de weg af, een oude villa met een voor ons kinderen onbegrijpelijke naam: Rose Cottage. Omdat ieder van ons het fonetisch uitsprak, wist je precies over welk huis het ging. Pas veel later ontdekte je dat dit een Engelse naam was. Het huis blijkt er nog steeds te staan.

Molenstraat overgestoken, dan liep je langs garagebedrijf Derksen en kwam de school in zicht.

Ik herinner mij dat er voor deze garage een hond werd aangereden die zieltogend op het trottoir lag te janken van de pijn. De garagist kon het niet aanzien en verloor het dier met de ferme tik van een stuk hout uit zijn lijden. Voor mij een heftige ervaring die nog dagenlang op mijn netvlies stond; zó direct met de dood geconfronteerd.

Tot slot nog één herinnering aan een zomers noodweer boven Ede dat zich tijdens

schooltijd voltrok. De lucht werd inktzwart en het begon plotseling hevig te onweren. Na een zeer zware slag die de school letterlijk op z'n grondvesten deed trillen, viel plotseling het plafond in één van de lokalen naar beneden. De kinderen in die klas waren hevig geschrokken onder de grote houten banken gedoken. Toen het weer geluwd was, werd de omvang van de ravage zichtbaar: alsof er een bom was ingeslagen. De banken waren bezaaid met brokken gips en flarden strostengels en overal hing een dichte kalkmist. Je keek zo tegen de kale latten aan waar ooit het plafond tegen aan was gestuct... Heftig, om nooit te vergeten.

Bij het afronden van het onderwerp 'school', laat ik deze oude foto zien van mijn school en de omgeving. Dit beeld herinner ik mij heel goed: zo zag het eruit in mijn jaren. We staan op het kruispunt Telefoonweg-Brouwerstraat-Veenderweg. Links een deel van de A-school waar ik op zat, rechts een fragment van slagerij Van Wincoop.

De Telefoonweg heette vroeger Achterstraat. In 1888 gaf de gemeenteraad het z'n huidige naam vanwege de eerste telefoonverbinding in Ede die langs deze weg liep. De lijn verbond hotel Van Laar (vlakbij Station Staatsspoor) met logement en stalhouderij De Posthoorn aan de Notaris Fischerstraat, tegenover het oude gemeentehuis.

De kerk

Een niet onbelangrijk gegeven in ons gereformeerde gezin was de kerk, de Noorderkerk. Iedere zondag één of twee keer het loopje daar naar toe: straat uit richting dorp, spoorlijn over en dan was je er. In het gebouw was voor een kind dat de preek niet kon volgen genoeg te zien en... te tellen; bijvoorbeeld de vele loden pijpen van het orgel.

De rituele handelingen in de eredienst waren al snel gesneden koek. Als de ouderlingen en diakenen links en rechts van de preekstoel plaats hadden genomen, was het tijd voor de dominee om uit de consistorie te komen, een hand te

schudden en in zijn 'houten broek' te klimmen. In onze tijd was dat dominee B. Slingenberg die tegelijk met mijn vader aan de VU had gestudeerd.

Soms moest de dienst even worden onderbroken wanneer iemand tijdens de preek luid begon te snurken. Tien tegen één een hardwerkende middenstander die, hier even tot rust gekomen, door slaap werd overmand. Of die keer dat een heel lange diaken, kleermaker van beroep, een epileptische aanval kreeg en door medebroeders gestrekt naar de consistorie werd afgevoerd.

Naast de kerk, in de kromming van de weg, stond de oude pastorie met een kanjer van een boom (esdoorn?) ervoor. Ik had het geluk dat Mathilde, de dochter van de dominee, een klasgenootje was en dat ik in en rond die boom kon spelen.

Rechts van de kerk, achter de kosterswoning van Andries Bruxvoort, lag het verenigingsgebouw waar ik naar de 'knapensjees' ging. Hier kreeg je ieder jaar met kerst de traditionele tractatie aangereikt: een sinaasappel van groentegroothandel Heij en chocolademelk van melkboer Peelen. Oh ja, wel graag zelf je beker meenemen.

De verzuiling

Om nog even bij de kerk te blijven: je had als kind toen al aardig weet van wie in jouw omgeving Gereformeerd, Hervormd, Artikel 31 of Oud-Gereformeerd was. Ik begreep dat 'Hervormd' meerdere varianten kende, van 'zwaar' tot 'licht'. Ik herinner me nog de komst van een nieuwe variatie: een predikant kon zich niet meer in de leer van de moederkerk vinden en startte, samen met anderen die zijn geloofsaanscherping deelden, zijn eigen kerk. Eén van hen had een grote loods bij zijn bedrijf aan de Veenderweg; die werd zaterdag (uiteraard!) voor de zondagse eredienst gebruiksklaar gemaakt.

Maar de Gereformeerden konden er ook wat van. De verhoudingen tussen Gereformeerd Synodaal en Artikel 31 lagen in die jaren zo kort na de scheuring in 1944 nog heel gevoelig. Van katholieken in de Buitenzorglaan kan ik mij alleen de familie Hanstede herinneren.

Eén, haast cartoonesk zondagbeeld van kerkelijk Ede vergeet ik nooit meer. Aan de overkant van het spoor op de Tielkemeijerweg woonde een zeer kinderrijk gezin. Zó talrijk dat er zelfs in twee groepen gegeten moest worden. Elke zondag ging de hele familie te voet twee maal naar het zogenaamde Poele-kerkje (Oud-Gereformeerd). Vooraan in het zwart de beide ouders en daarachter hun kroost, aflopend van groot naar klein.

Anders dan bij de 'roomsen' werd in die dagen in de protestantse sector, zeker bij de 'zwaren', de zondagrust strikt geëerbiedigd. Dat betekende voor de kinderen

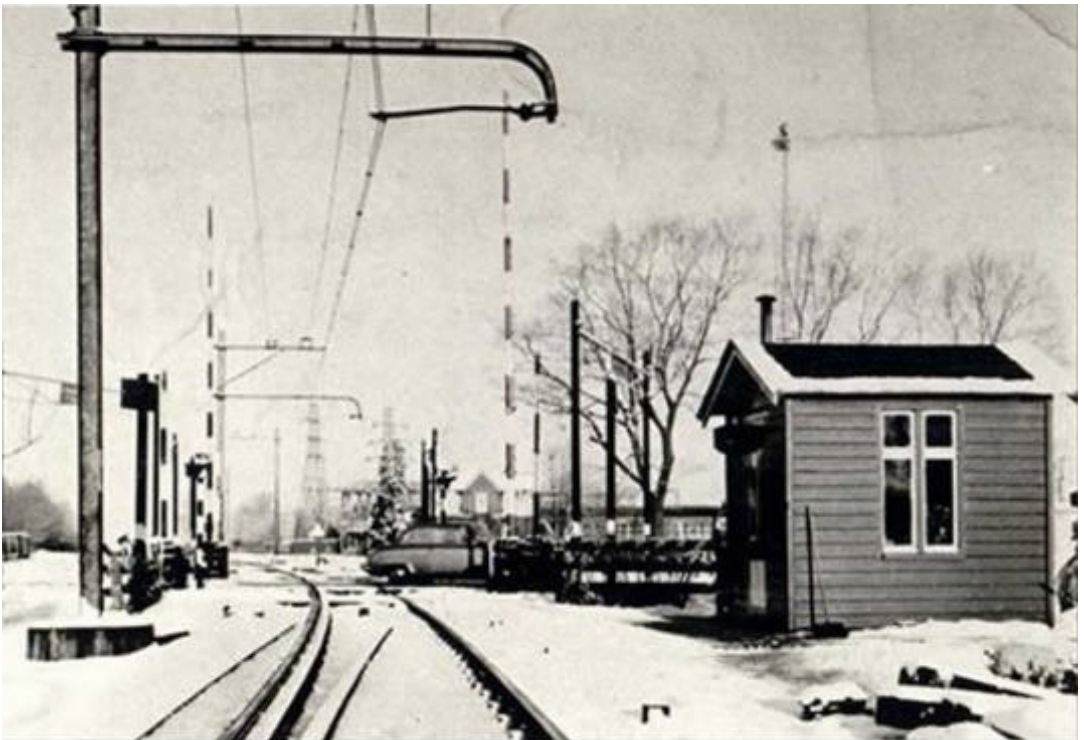
dat die dag heel weinig mocht: niet fietsen, niet zwemmen, geen ijsje, geen kermis, geen film, enz. Bij ons thuis ging men hier aanvankelijk in mee, vanuit de gedachte ‘anderen met jouw gedrag niet voor het hoofd stoten’. Maar toen mijn kleine broer Coen op de dag des Heren glunderend zijn nieuwe fiets op straat ging uitproberen, besloten mijn ouders daar geen werk meer van te maken. Voor ons kinderen voelde dat als een enorme doorbraak.

Het was in die sterk verzuilde tijd een ongeschreven wet dat je je boodschappen deed bij geloofsgenoten. Bij ons thuis werd aan deze commerciële scheiding der geesten niet altijd strikt de hand gehouden: slager Deutekom was van Hervormde huize, zo ook bakker Van der Spek. Of dat het gevolg was van kerkelijk liberaal denken van mijn ouders of misschien gewoon puur praktisch, weet ik niet. Een feit was dat beide winkels dichtbij ons huis waren en dus veilig genoeg om een kind om een boodschap te sturen.

De spoorlijn

Ons huis aan de Buitenzorglaan stond pal naast het Kippenlijntje. Vóór dit traject geëlectriceerd werd (1951) reden hier, behalve diesels, ook stoomtreinen. Bij het passeren van de stoomlocomotief hing er een wolk van waterdamp in de straat. Ter hoogte van ons huis klonk het schrille fluitsignaal wanneer de trein de spoorwegovergang in de Rijksweg naderde.

Pal naast deze overweg stond een klein houten keetje waar de overwegwachter huisde. In zijn hokje hing de onmisbare klok en stond een kacheltje voor de winterdag. Omdat daar toen nog geen slagbomen waren, trok hij, met een rode

vlag in de hand, kettingen over de Rijksweg om zo het doorgaande autoverkeer te laten stoppen. Over de wandel- en fietsovergangen schoof hij rood-wit geverfde latten.

In onze tijd zat daar vaak overwegwachter Jansen (zie foto hiernaast), die ons spelende kinderen mild-dreigend met z'n lijzige stem van het spoor joeg. Je kon daar heel makkelijk op komen omdat er lange tijd geen hek langs de spoorlijn stond. Rond het middaguur kwam zijn vrouw of dochter op de fiets met een pannetje warm eten, klassiek geknoot in de theedoek.

Ik herinner me die keer dat hij zich tijdens diensttijd verslapen had. De trein minderde vaart en hield stil vóór de overgang. Vervolgens werd Jansen wakker gepord. Voor ons kinderen de sensatie van een langzaam tot stilstand komende trein: wéér een ongeluk? Het was toch nog geen vrijdagmiddag, het moment waarop op deze overweg nog wel eens iets mis ging?

Of er disciplinaire maatregelen op gevolgd zijn, weet ik niet. Ik denk dat Jansen toen al aardig op leeftijd was, misschien wel dicht bij z'n pensioen.

In 1951 werd de Kippenlijn geëlektrificeerd. Ik zie nog de graafmachines, gemonteerd op laadwagons, die op gezette afstand van elkaar mooie ronde gaten in het tracee naast de rails groeven. Daarin werden later de betonnen voeten van de ijzeren palen voor de bevestiging van de elektrische bedrading verankerd. Eenmaal klaar, moest ik wennen aan het feit dat het vertrouwde fluitsignaal van de stoomtrein bij het naderen van de spoorwegovergang definitief verstomd was. En een hek zorgde ervoor dat je niet zomaar meer de spoorlijn kon oversteken.

Een bijzonder 'pluspuntje' van de elektrificatie was dat, wanneer het gevoren had, de beugels van de trein zo lekker tegen de draad knetterden. Vooral 's avonds vertelde dit flikkerend licht al minuten lang dat de trein uit Lunteren eraan kwam. Ik vond dit altijd een heel geheimzinnig en fascinerend gezicht!

Iets over de (voor)geschiedenis van het 'Kippenlijntje'

Rond 1880 bestonden er plannen voor de aanleg van een spoorlijn tussen Nijkerk en Ede. De lokale bestuurders, met name in Nijkerk en Ede, zagen echter niets in een spoorlijn. Na twintig jaar gingen de gemeentes overstag. Dat lukte pas nadat de vroede vaders van Nijkerk bij de Majesteit op Het Loo op het matje waren geroepen... De gemeente Ede zegde geld toe aan de nieuw opgerichte N.V. Spoorwegmaatschappij De Veluwe. Voorwaarden: de spoorlijn moest om het dorp aangelegd worden en de zondagsrust geëerbiedigd.

Op 1 mei 1902 kon de verbinding worden geopend. De aanleg moet voor het toen

nog kleine heidedorp een forse ingreep zijn geweest. Omdat het traject dwars door het landgoed De Stompekamp was gepland, moest met de eigenaar, mr. Tielke-meijer, worden onderhandeld. De jurist ging accoord op voorwaarde dat hij een eigen opstaphalte zou krijgen. Deze kwam bij de huidige spoorwegovergang in de Amsterdamseweg en heette 'Halte Gemeentehuis'.

In mijn tijd waren de restanten van het perron nog bij timmerfabriek Modderkolk te zien. Op 20 mei 1951 werd de geëlektrificeerde spoorlijn in gebruik genomen.

Hoe het hier ver voor mijn tijd uitzag, laat deze oude ansichtkaart zien; van na 1903 want de Noorderkerk staat er al op. We kijken met de rug naar het dorp in noordelijke richting. Links het perron met het fraaie houten wachthokje van 'Halte Gemeentehuis'.

van 'Halte Gemeentehuis'.

Naast het woonhuis met gebroken kap achter deze halte kwam later de werkplaats van timmerfabriek Modderkolk te staan; ik herken het huis nog. Voor het houten keetje links op de voorgrond stonden later de bediening-

hendels voor het bedienen van de overwegen Brouwerstraat, Molenstraat, Molenpad, Bettekamperpad en Amsterdamseweg. Ik hoor nog het luid gerammel van vele kettingen wanneer er weer een trein op komst was; alles met de hand!

Pas na de komst van de AHOB's (Automatische Halve Overweg Bomen) in 1973 was dit voorbij en werd het gebouwtje gesloopt.

Rentmeester Memelink

Johan Herman Memelink (1881-1965) was lange tijd rentmeester van de familie Kröller-Müller. Na zijn (tweede) pensionering schreef hij voor zijn oudste kleinzoon zijn memoires. Hij schreef niet alleen over de Kröller-Müllers en zijn rentmeesterschap van het Nationale Park De Hoge Veluwe, maar ook over onder andere de ingrijpende ontwikkelingen en de mentaliteitsverandering in de Nederlandse landbouw rond 1900.

De *'Levensbeschrijving van Johan Herman Memelink'* is onlangs verschenen in de serie Historische Berichten van het Gemeenterchief Ede (€ 14,50 - ISBN 978-90-79623-30-3). Ook verkrijgbaar als E-boek (€ 3,95).

De familie Hoff in Ede, 1770-1860

Joyce van den Berg

Inleiding

In 1771 werd mr. B.J. Hoff benoemd tot gevolmachtigde van graaf Carel George van Wassenaer Obdam (1733-1800), de toenmalige heer van Kernhem. Dat wil zeggen dat hij voortaan namens de graaf optrad als (substituut) buurtrichter van Ede-Veldhuizen, opperkerkmeester van de Hervormde Kerk te Ede en holtrichter van het Eder Hooge en Loobosch. Over deze B.J. Hoff en zijn geschil met de graaf is al het nodige geschreven.¹ Mijn nieuwsgierigheid werd echter gewekt toen ik in de eerste kadastrale legger van de gemeente Ede uit 1832 stuitte op de vermelding: erven J. (of I?) Hoff met bezittingen in Ede in de secties G (Ginkel), D (Manen), E (Maanderbroek) en K (Ede dorp). Zie plattegrond hiernaast betreffende de bezittingen van de erven Hoff in Manen. Dit vormde de aanleiding om te proberen wat meer over deze familie te weten te komen.²

Levensloop B.J. Hoff

Bernard(us) Johan(nes) Hoff werd op 11 september 1732 in Elburg gedoopt als de oudste zoon van burgemeester Wilhelmus Theodorus Hoff en Bartha Fabritius. Het gezin hoorde tot de bovenlaag van de Elburgse burgerij; minimaal twee zoons gingen studeren in Harderwijk: Bernard studeerde rechten en promoveerde in 1751.

Zijn jongere broer Frederik studeerde medicijnen en promoveerde in 1763. Hij werd een bekend arts in Arnhem, lijfarts van de vooraanstaande regentenfamilie Brantsen, en zou zelfs zijn voorgedragen voor een hoogleraarschap.

Bernard werd in 1752 benoemd aan het gericht in Oldenbroek. Van 1752 tot 1766 verliezen wij hem uit het oog, maar op 28 juli 1766 werd hij voor de eerste maal beëdigd als stadssecretaris van Arnhem. Het ambt van stadssecretaris gold voor

Bernard Johan Hoff (1732-1801)

¹ Zie de uitgaves van de Vereniging Oud-Ede: *Geschiedenis van Ede. Deel I: het kerspel Ede* (Arnhem 1980) 154-158, en *Geen dorp, geen stad, maar ... Ede!* (Ede 2014) 57.

² Met dank aan Roel van Amerongen die mij wegwijs maakte bij het zoeken in de archieven!

één jaar, maar werd vaak gecontinueerd. Bernard zou aanblijven tot 1795, dus bijna dertig jaar. Het gangbare salaris van een stadssecretaris was *f* 150 per jaar plus de nodige toeslagen, zoals een vergoeding voor het aantal geschreven bladzijden en 5% van de opbrengst van de 25e, 40e en 50e penning (meestal een paar honderd gulden per jaar). Van 1768 tot 1787 was hij tevens administrateur van de heerlijkheid Westervoort en oefende hij enkele malen de functie van raadssecretaris uit met een traktement van rond de *f* 500 per jaar en zo'n *f* 200 voor vacatiën (vergoeding voor bepaalde diensten zoals bijwonen van een vergadering of aanwezig zijn bij opstellen van een acte). Voor die tijd had hij dus een zeer ruim inkomen.

Op 14 januari 1767 trouwde hij met de uit Dordrecht afkomstige *Maria van Boven*. Hoff was nu 35 jaar oud en Maria zo'n 32 (haar geboortedatum wordt geschat rond 1735). Laat trouwen was niet ongebruikelijk in die tijd. Het echtpaar vestigde zich in Arnhem. Uit het huwelijk werden vier kinderen geboren, drie dochters en een zoon: Ida in 1767, Margaretha in 1769, Christina in 1770 en Johan in 1775 (zie stamboom familie Hoff hiernaast).

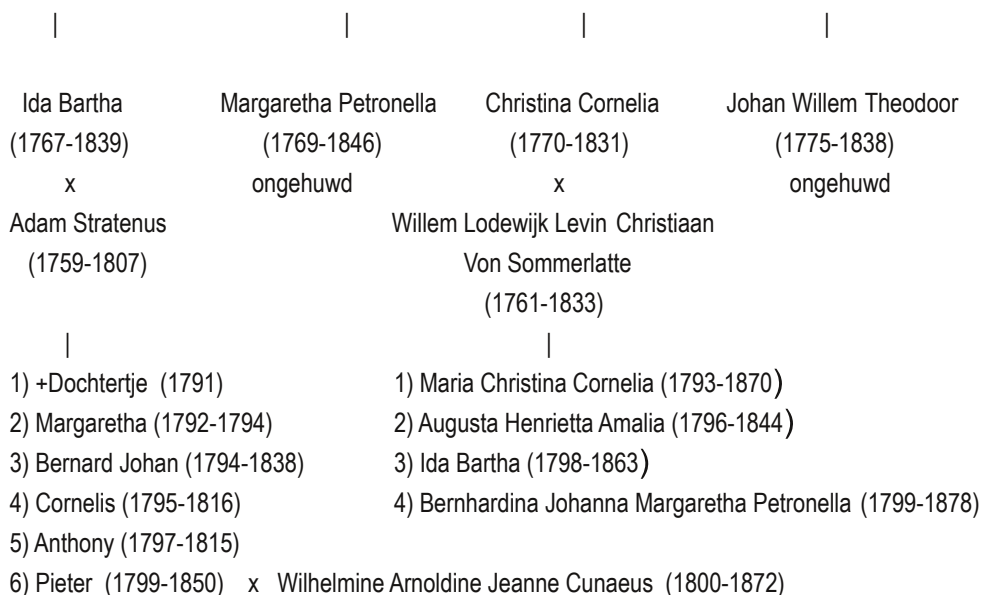
Tussen 1770 en 1795 verwierven Bernard en Maria verschillende onroerende goederen in Ede. Hieronder ook enkele zogenaamde *herengoederen*. Deze goederen waren van oudsher onderhorig aan de hertog van Gelre en stonden onder beheer van de Gelderse Rekenkamer. De Rekenkamer moest voor iedere verandering het goed betreffende *approbatie* of *consent* (toestemming) verlenen en was bovendien verantwoordelijk voor de afdrachten die de eigenaars moesten doen. Men had het goed dus nooit in vrij bezit, maar werd ermee 'beleend'. De aan het herengoed gekoppelde horigheid moest steeds voor zes jaar worden afgekocht of verschoven, de zogenaamde *oprukking*. Hiertoe moest de eigenaar elke zes jaar *f* 2 betalen. Zo werden Bernard en Maria in 1778 beleend met het *Proosdijgoed* in de buurt Veldhuizen en de helft van het *Brinckererf*, ook wel *Klein Beetrum* genaamd, in het buurschap Doesburg. In 1781 werd het echtpaar Hoff beleend met een herengoed in Manen, het *Jan Gerrit Dercksgoed* met 2/9 part van de landerijen. Hierdoor werd Hoff geërfde in Manen en kon hij deelnemen aan de buurtspraken (buurtvergaderingen) aldaar.

In Manen en het Maanderbroek kochten zij nog veel meer onroerende goederen, voornamelijk bouw- en weiland, opgaande bomen en houtgewas (zie kaartje, pagina 15). Voorts kochten zij in 1783 en 1784 een ½ hoeve holts in het *Edese bos*, 1/8 gedeelte van de honderdtiend in Ede-Veldhuizen en de helft van de Manense of Heukelomse tiend; deze laatste voor *f* 4.425. Uit de tienden werden behoorlijke inkomsten verkregen. Eind 18e eeuw richtten Bernard en Maria een brief aan de Eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Lichaam (de toenmalige regering in Den Haag) inzake hun aanspraken op voornoemde tienden. Interessant zijn daarin de opbrengsten van de *Heukelomse tiend* die door Hoff genoemd

Stamboom familie Hoff

Wilhelmus Theodorus (1708-
X
Bartha Fabritius
|
Bernhard Johan Hoff (1732-1801)
X
Maria van Boven (ca 1735-1812)

worden: over de jaren 1778 t/m 1784 *f* 158 per jaar. Over 1785 *f* 194. Over de jaren 1786 t/m 1794 *f* 190 per jaar. Bij publieke verpachtingen over de jaren 1795 t/m 1798 resp.: *f* 217, *f* 261, *f* 226 en *f* 240. Totaal in de jaren 1778 t/m 1798: *f* 3.954.

In 1792 volgde ten slotte de aankoop van het landgoed *Hartenstein* in Oosterbeek, de villa waar thans het Airborne Museum gevestigd is. Het landgoed werd aangekocht voor *f* 2.100 van Hoff's Arnhemse collega mr. M.J. van der Sluys, advocaat bij het Hof te Arnhem, die aanzienlijke verbeteringen aan het landgoed had laten aanbrengen. Onder andere had hij de oude herberg die erop stond (Het Rode Hert) laten afbreken en er een nieuw herenhuis laten neerzetten, het huis Hartenstein. Hoff had nu een positie bereikt dat hij zich qua woning kon meten met de welgestelden in en om Arnhem en wat Ede betreft met de heer van Kernhem.

In 1803 zou Maria van Boven, toen inmiddels weduwe Hoff, daarbij nog de enclave het erf en goed *De Vogelenberg* verwerven, wat het totale oppervlak van het landgoed bracht op ca 25 ha.

Buurtrichter van Manen

Door de aanschaf van het Jan Gerrit Dercksgoed in 1781 was Hoff geërfde in Manen geworden, wat hem het recht gaf deel te nemen aan de buurtspraken en mee te beslissen over de in het belang van de buurt te nemen besluiten. Op 3 mei 1781 verscheen hij voor het eerst op de vergadering en al een jaar later, op 23 mei 1782 werd hij met eenparigheid van stemmen gekozen tot substituut buurtrichter van de buurt Manen *'als een van de voornaamste meede geërfdens van deese buurt'*. Met deze benoeming was hij weer een treetje hoger geklommen op de maatschappelijke ladder, van substituut was hij zelfstandig buurtrichter geworden op hetzelfde niveau als de Van Dedems (buurt Manen), de Torcks (buurt Doesburg) of de Van Wassenaers (buurt Ede-Veldhuizen). Op de buurtspraak van 5 juni 1798 bracht Hoff ter vergadering een brief in van Baron Van Dedem, waarin deze hem (Hoff) verzocht ook namens hem als buurtrichter te willen optreden. Hoff bekleedde de functie van buurtrichter van Manen nu in twee hoedanigheden: voor zichzelf, aangesteld door de buurt als *'één der voornaamste geërfden'* en als substituut buurtrichter namens Baron Van Dedem. Volgens de rekening ontving hij een vergoeding van f 10,10 (10 gulden en 10 stuivers) *'als buurrichter voor hij zelve en qualitate qua voor de heer Deedem'*.

Substituut opperkerkmeester en substituut holtrichter van het Edese Bos

Aanvankelijk kweet Hoff zich correct van zijn taken als gevolmachtigde van de Graaf van Wassenaer in buurt, kerk en bos. Maar bij de Bataafse Omwenteling in 1795 (toen de Fransen ons land binnenvielen) werden niet alleen de ambtsjonkers, die het tot die tijd voor het zeggen hadden in Ede, uit hun functie ontslagen. Ook aan de macht van Kernhem werd behoorlijk getornd. In de kerk werd het recht op het opperkerkmeesterschap van de heer van Kernhem met succes aangevochten. In het bos trachtte Hoff nu hetzelfde te doen met het holtrichterschap. Vervelende bijkomstigheid voor Kernhem was hierbij dat Graaf Carel George in 1800 overleed. Hoff zag zijn kans schoon en wist zijn medebosmalen zo ver te krijgen dat zij hem aanstelden tot provisioneel (voorlopig) holtrichter (dus geen substituut meer!) en hij liet zijn zoon Johan maar meteen benoemen tot adjunct. Per brief daagde hij de zoon en erfgenaam van Carel George, Jacob Unico Wilhelm, uit om zijn recht op het holtrichterschap te bewijzen. In 1801 overleed echter ook B.J. Hoff.

Op de bosvergadering van 1802 verscheen een gevolmachtigde van de graaf met de eigendomspapieren van de *Slijpkruik*, de boerderij waaraan het recht op het holtrichtersambt verbonden was. Johan Hoff had zijn vader graag willen opvolgen als (provisioneel)

Carel George graaf van Wassenaer Obdam

Jacob Unico Wilhelm graaf van Wassenaer Obdam

holtrichter, maar *'sijn gepretendeert en gevanteerd recht [berust] nergens anders [op] dan op sijne eigene denkbeelden'*, zoals de graaf (Jacob Unico Willem) het uitdrukte in een brief aan de vergadering. Aldus eindigde het complot van vader en zoon Hoff in het bosbestuur en behield de heer van Kernhem zijn functie als holtrichter.

De kinderen van Bernard Hoff en Maria van Boven

Rond 1788 hadden de kinderen van Hoff de huwbare leeftijd bereikt. De oudste dochter *Ida* trouwde op 13 juni 1788 met haar volle neef van moeders zijde, *Adam Stratenus*. Huwelijken tussen bloedverwanten waren in die tijd niet ongebruikelijk, zo bleven geld en onroerend goed in de familie. Wel was in Gelderland speciale toestemming nodig van de overheid. Het echtpaar vestigde zich in Dordrecht, waar immers ook *Ida's* moeder, *Maria van Boven*, vandaan kwam. Zij kregen zeven kinderen van wie alleen de zesde, een zoon *Pieter (Stratenus)*, huwde en kinderen kreeg.

De tweede dochter van Bernard Hoff, *Margaretha*, bleef ongehuwd. De derde dochter, *Christina*, trouwde op 5 oktober 1792 met *Willem Lodewijk Levin Christiaan van Sommerlatte*. In 1816 werd deze bij Koninklijk Besluit in de adelstand verheven, doch het besluit verviel door niet-lichten van het diploma (men werd in de adelstand verheven via een zogenaamde *adelsbrief*, waarin werd vastgelegd tot welke titel en door wie deze eer werd verleend. Kennelijk heeft Van Sommerlatte deze oorkonde niet in ontvangst genomen). Uit het huwelijk werden vier dochters geboren, die zich wel lieten aangespreken als freule: de freules of de jonkvrouwen Van Sommerlatte.

De enige zoon van Bernard Hoff, *Johan Willem Theodoor*, bleef ongehuwd. Johan studeerde rechten in Leiden en promoveerde in 1796. Daarna volgde een succesvolle loopbaan in verschillende bestuurlijke en juridische functies in Arnhem.

In een opgave van de Arnhemse rechtbank aan het hooggerechtshof in Den Haag wordt vermeld: 1803 burgemeester van Arnhem; later commissaris over de judicature van 's lands middelen in het ressort Arnhem,

Ida Bartha Hoff

Christina Cornelia Hoff

commissaris van het landgericht van Veluwe en Veluwezoom, wethouder der stad Arnhem. In 1811 rechter en lid van de Raad van de stad Arnhem. Volgt dan nog de opmerking: *'staat ten aanzien van zijn zedelijk gedrag en karakter alhier in een nadelig gerucht'* en als aanvulling door de geadresseerde staat hierachter geschreven: *'ook wij hebben gene de minste reden om in dit een en ander opzicht een voordelig getuigenis aan-gaande hem te geven. Met betrekking tot de overige aangegeven punten (welke punten dit zijn wordt niet vermeld) is ons niets nadeligs te zijnen opzichte voorgekomen'*. Wat mag er met het zedelijk gedrag van Johan Hoff aan de hand geweest zijn? Het heeft hem in elk geval niet noemenswaard geremd in zijn carrière, gezien de vele functies die hij heeft bekleed.

Uit de overige gevonden archiefstukken komt hij niet als een beminnelijke man naar voren. Als bezitter van een halve hoeve in het Eder bos had hij een stem in de bosvergaderingen. In 1833 kwam hij in aanvaring met Baron van Heeckeren Twickel, echtgenoot van Marie Cornélie van Wassenaer, die namens zijn vrouw als holtrichter van de Edese maalschap optrad. Gedeputeerde Staten van Gelderland hadden gevraagd een strook bos af te staan voor het aanleggen van de weg van Ede naar Barneveld, maar Hoff had als enige maal dit verzoek van de hand gewezen. Omdat het om vervreemding van eigendom van een maalschap ging, diende het besluit echter met algemene stemmen genomen te worden. Van Heeckeren gaf hierop geërgerd te kennen *'geen zin te hebben om over het beheer van het Edese Bos nog langer onaangenaamheden van de zijde van de heer Hoff te ondervinden'* en dreigde ontbinding van de maalschap aan te vragen. Meer staat er over deze kwestie niet in het bosboek vermeld, maar de maalschap bleef bestaan en de weg is er gekomen.

Buurtrichter Manen

Naast zijn ambtelijke loopbaan was Johan Hoff ook actief als buurtrichter van de buurt Manen, in welke functie hij zijn vader had opgevolgd. Tevens was hij substituut voor Baron van Dedem. Hier vond een incident plaats met notaris Fischer. Op de buurtvergadering van Manen van 6 mei 1834 – Hoff was toen ruim 30 jaar buurtrichter geweest – werd door notaris J.C. Fischer, die zich ten onrechte van het voorzitterschap van de vergadering had meester gemaakt, het al dan niet aanblijven van Hoff als buurtrichter in stemming gebracht. Waarop Hoff door de vergadering van geërfden met meerderheid van stemmen werd ontslagen met dank voor de bewezen diensten. Dit was natuurlijk niet erg elegant en Hoff verweerde zich heftig. In een verklaring die hij voorlas op de volgende vergadering van 10 juni 1834, stelde hij dat de buurt hem niet rechtmatig kon ontslaan, omdat hij ten eerste als substituut niet door de buurt was aangesteld, maar door Baron van Dedem; en omdat ten tweede de buurt niet had gereageerd toen hij zijn vader indertijd was opgevolgd als tweede buurtrichter namens de buurt. Door de geërfden werd zijn recht geaccepteerd en het ontslag werd ingetrokken.

Hoff bleef dus zitten, maar niet erg lang. Op 14 september 1838 overleed hij op

Hartenstein in Oosterbeek. Met algemene stemmen werd H.T. Prins, burgemeester van Ede, gekozen tot nieuwe buurtrichter. Maar nu was de buurt gewaarschuwd: Prins werd aangesteld voor een periode van drie jaar en met een traktement van *f* 5 per jaar in plaats van de *f* 10-10 die Hoff had genoten. De vergadering werd bijgewoond door J.C. Fischer (die sinds 1834 op de presentielijst had ontbroken) en door A.C. Mulder (de zoon van voormalig gemeenteraadslid Hendrik Mulder) als vertegenwoordiger van mejuffrouw Margaretha Petronella Hoff, die dus kenmerkend ook geërfde in Manen was.

De erfenis van B.J. Hoff

Toen Bernard Hoff in 1801 overleed was zijn erfgename zijn weduwe, Maria van Boven. Maria overleed op 30 november 1812 en Hartenstein kwam in het bezit van haar zoon Johan. Hoe het precies gegaan is met de bezittingen van Hoff in Ede, is niet geheel duidelijk geworden. Zoals al gezegd worden in de eerste kadastrale legger van de gemeente Ede uit 1832 de erven J (of I?) Hoff vermeld met ruime bezittingen in Ede, vooral in Manen. Maar wie werd er nu bedoeld met J of I? Zoon Johan? Dochter Ida? Dan zouden deze goederen vermeld moeten worden in hun *memories van successie* (overzicht van de baten en lasten van een nalatenschap voor het bepalen van de te betalen belasting). In geen van de memories van successie van de kinderen Hoff is echter sprake van onroerende goederen in Manen. Wel vindt in 1844 een scheiding plaats, waarbij het overgrote deel van deze onroerende goederen toebehorend aan de erven Hoff in bezit komt van Margaretha, de tweede dochter van B.J. Hoff. De andere drie kinderen van B.J. Hoff zijn dan inmiddels overleden. Een stuk van bijna een hectare wordt verkocht aan de Rijnspoorweg voor de aanleg van de lijn Utrecht-Arnhem.

Margaretha Hoff overleed op 24 februari 1846 in Oss. Helaas zijn alle memories van successie van de gemeente Oss van vóór 1865 verloren gegaan. Het is dus niet duidelijk wanneer en door wie de goederen in Manen uiteindelijk definitief verkocht zijn. Volgens het kadaster werden de goederen die op naam stonden van Margaretha Hoff verkocht in 1859 (dus lang na haar dood). De helft van de gronden aan Cornelis Baas, houtkoper uit Koog a/d Zaan. De andere helft aan diverse kopers, meest houtkopers en landbouwers, waarbij de namen van Aaltje Schouman (weduwe Tulp) en J.D. van de Craats, molenaar te Ede, bekend in de oren klinken. Verkopers waren waarschijnlijk de drie nog in leven zijnde dochters van Christina Hoff, de freules Van Sommerlatte.

Raetsgoed

De percelen in Manen bestonden volgens het kadaster uit bouwland, hooiland, weiland, hakhout en opgaande bomen. Bij één perceel – perceel 482 - staat vermeld: huis en erf. Dit perceel kon via het kadaster vervolgd worden tot 1922, toen het werd aangekocht door Arend Jan Peelen. De familie Peelen bewoonde de boerderij *Het Raetsgoet* aan de Bovenbuurtweg 21. Rond 1962 werd deze boerderij

onteigend voor nieuwbouw. Op die plaats werd een school gebouwd (Christelijke Hogeschool voor Middelbaar Dienstverlenings en Gezondheidszorg Onderwijs (MDGO) die ook de naam Het Raetsgoet draagt). In het door de Vereniging Oud Ede uitgegeven boekje *Van boerderij tot boerderij* staat bij nummer 7 nog een foto van deze boerderij plus de vermelding dat deze eind 18e eeuw toebehoorde aan mr. B.J. Hoff.

Met de verkoop van de onroerende goederen in Manen in 1859 kwam een einde aan de betrokkenheid van de familie Hoff bij Ede. De laatste freule Van Sommerlatte overleed in 1878. De enige nakomelingen van B.J. Hoff zijn de kinderen van Pieter Stratenus, zoon van Hoff's oudste dochter Ida.

Nawoord

Het archief van de familie Hoff werd in 1924 door dr. F.L. Rutgers te Dedemsvaart geschonken aan het Gelders Archief in Arnhem. In de inleiding op dit archief wordt gesproken over 'goederen onder Ede' die eind 18e eeuw in het bezit van mr. B.J. Hoff waren gekomen en die in 1857 (sic) door de drie toen nog levende freules Van Sommerlatte zouden zijn verkocht. De stukken deze goederen betreffende kwamen met andere papieren door aanhuwelijking van een andere dochter van mr. B.J. Hoff (hier moet dus sprake zijn van Ida) ten slotte in het bezit van genoemde heer Rutgers. Het is niet onwaarschijnlijk dat de zusters Van Sommerlatte aan het eind van hun leven hun familiepapieren hebben overgedragen aan (één van) de kinderen van mr. Pieter Stratenus en diens vrouw Wilhelmine Cunaeus, de laatste nog levende nazaten van B.J. Hoff.

Bronnen

- Gelders archief 0465 familie Hoff.
- Gemeentearchief Ede: 007 archief van de buurt Manen; Buurtboek Manen band 2 en 3; Perceelsgewijze kadastrale leggers gemeente Ede artikelen 220 en 929.
- Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Justitie, archiefnummer 2.09.01 inv. nr. 5022.
- Erkens, H.C.J., *Uit de oude doos. Verhalen over de vijf dorpen in het groen* (Oosterbeek 1997), daarin 'Hartenstein' 96-100.
- Jonge, E de, en B. J. van den Enk, red., *De herengoederen op de Veluwe deel I: de herengoederen in de gemeenten Ede en Barneveld* (Barneveld 1990) 5, 12, 18, 19.
- Pols, H, *Brave burgerheren, Arnhemse regenten in de achttiende eeuw* (Nijmegen 1988) 42, 83.
- Vereniging Oud-Ede, *Van boerderij tot boerderij. 92 verdwenen en nog bestaande boerderijen uit Ede en Ederveen* (Ede 1987).

‘Door oorlog verdreven Arnhemmers...’

Paul van Lunteren

Zo luidt het begin van één van de spreuken op een kerkklok in Otterlo, die in 1946 in de toren werd gehangen. Tot op de dag van vandaag is hij daar te horen. De volledige tekst luidt: *‘Door oorlog verdreven Arnhemmers schonken mij aan Otterlo, 1946.’*¹ In dit artikel wordt aandacht besteed aan de ‘Arnhemse klok’ in de dorpskerk van Otterlo, zijn twee voorgangers en een recentere aanwinst.

De ‘Arnhemse klok’ uit 1946 hangt bovenin in de kerktoeren van Otterlo. Recht daaronder hangt de klok die de gemeente Ede één jaar later plaatste. Foto’s Paul van Lunteren.

De klok uit 1946 is, voor zover bekend, de vierde klok die in de toren is bevestigd. Bij de herstelwerkzaamheden aan de kerk in 1660 schonk jonker Evert van Delen van Laar twee klokken. Op deze klokken waren, naast de naam van de schenker, twee teksten aangebracht. Op de grotere klok - de begrafenis klok - stond: *‘Ik roep u gij die sterven moet. Staat af van sonden, doet het goet.’* De kleinere klok - de kerkklok - droeg de tekst: *‘Ik roep met heldre stem; In Jesu Christi naam; de burgeren te saam; van dit Jeruzalem.’*²

In 1923 meldde de directeur van de Dienst Gemeentewerken aan burgemeester en wethouders dat deze laatste klok gebarsten was. Hij stelde voor om een nieuwe klok te laten gieten, want een *‘torenklok moet spreken, niet alleen door welluidendheid, doch ook door zijn historie. Het komt me daarom voor, dat een nieuwe klok moet worden gegoten, waarop vermeld wordt, dat deze de gebroken klok vervangt.’*³

Maar er werd geen nieuwe klok gegoten. Bij een klokkengieter wist de gemeente Ede een oude klok van de Hervormde kerk in Nijverdal op de kop te tikken. In plaats van een nieuwe klok te laten maken, kwam er dus een tweedehands klok (uit 1910) in de toren te hangen.⁴ Deze klok was dus de derde klok.

De Tweede Wereldoorlog ging ook Otterlo niet ongemerkt voorbij. Op 30 december 1942 haalden de Duitsers de twee klokken uit de toren. De begrafenis klok uit 1660 en de kerkklok uit 1910 vertrokken naar Duitsland om daar omgesmolten te worden ten behoeve van de oorlogsindustrie. Ze keerden niet meer terug.

In het najaar van 1944 werd Otterlo overspoeld door evacués en ziekenhuispatiënten. Ook in de dorpskerk werden mensen opgevangen. Het Veluwse dorp stond al gauw bekend als het ‘Rode Kruisdorp’, vanwege de actieve leiding van de kring Gelderland van het Rode Kruis. Deze kring werd geleid door jhr. dr. Jaap van der Does, onder wiens leiding de patiënten van de drie Arnhemse ziekenhuizen naar Otterlo werden overgebracht.

Rode Kruisdorp

De Slag om Arnhem was nog gaande, toen op zondag 24 september de evacuatie werd ingezet. Uiterlijk één dag later moest de exodus van de bevolking voltooid zijn. Duizenden Arnhemmers vertrokken in colonnes in noordelijke en noordoostelijke richting. Velen waren in de veronderstelling dat de evacuatie slechts korte tijd zou duren en namen zodoende geen winterkleding mee, wat in de maanden erna moeilijkheden zou geven.

Officieel had het Rode Kruis in Arnhem alleen een coördinerende taak ten aanzien van de opvang van patiënten uit de drie ziekenhuizen en hun evacuatie naar Otterlo. Maar aangezien het evacuatiebevel door het Rode Kruis was verspreid, kreeg deze organisatie meer algemene taken, zoals de ontferming over nog aanwezige voedselvoorraden.

In Otterlo richtte het Rode Kruis een evacuatiecentrum in, terwijl in het Nationale Park De Hoge Veluwe het museumgebouw en jachtslot Sint Hubertus dienst deden als noodziekenhuis. In de Ericaschool kwam een dependance voor zieke kinderen.⁵ Na de oorlog schonk de hulpverleningsorganisatie aan het dorp een monument ter blijvende herinnering aan het ontvangst door en de hulp van de dorpsbewoners tijdens de Hongerwinter. Deze plaquette werd gemaakt door edelsmid Frans Zwollo jr. uit Oosterbeek en later aangebracht op een monument in het plantsoen op de hoek van de Harskamperweg en de Pothovenlaan. De plaquette draagt de tekst ‘*Ned. Rode Kruis; Evacuatietijd; 24 sept. 1944-1945*’. Deze woorden zijn echter niet de enige herinnering aan het Rode Kruisdorp. Een tweede herinnering is namelijk in de kerktoren te vinden.

Eerste nieuwe klok (1946)

In tegenstelling tot wat weleens is beweerd, is de ‘Arnhemse klok’ in de toren geen initiatief geweest van het Rode Kruis.⁶ Het zou kunnen dat de hulporganisatie heeft meebetaald aan de totstandkoming ervan, omdat het logo van het Rode Kruis wel op de klok is aangebracht.

De klok was echter een initiatief van kapelaan Gerritsen uit Arnhem, die in de laatste oorlogsmaanden in Otterlo verbleef. Na de oorlog wilde hij, namens de Rooms-Katholieke kerk, de Otterloërs met een passend cadeau bedanken en hij besloot ook het Rode Kruis en de gemeentebesturen van Arnhem en Ede voor deze gelegenheid uit te nodigen.

Op zaterdagmiddag 28 september 1946 stroomde het kerkplein van het Veluwse dorp vol met belangstellenden, waaronder natuurlijk veel dorpingen. Jaap van

der Does was aanwezig namens het Rode Kruis; de gemeentebesturen van Arnhem en Ede werden vertegenwoordigd door hun burgemeesters, respectievelijk Chris Matsers en Leopold Middelberg.

Kapelaan Gerritsen sprak als voorzitter van het 'Comité Otterlo' tot de verzamelde menigte. Hij benoemde en roemde de spontane hulpverlening door de Otterloërs in 1944, de goede relatie met ds. W. de Bruijn en de geboden ruimte om katholieke samenkomsten mogelijk te maken. Al deze zaken leidden

Het logo van het Rode Kruis, nog altijd zichtbaar op de 'Arnhemse klok'.

ertoe dat Gerritsen van mening was dat het dorp op de een of andere manier moest worden bedankt: *'Onze dank hebben wij willen uiten door de aanbidding van een stoffelijk huldeblijk: een nieuwe luidklok voor de toren van uw bedehuis. Moge haar bronzen stem u herinneren aan de tijd, dat wij hier kwamen, arm en berooid, doch weldra ons thuis voelend in uw veilige midden, omringd door hartelijkheid en oprecht medeleven.'*⁷

Toen Gerritsen was uitgesproken, werd de nieuwe klok officieel ingeluid. Zijn klanken verspreidden zich weldra over het dorp. Dit was het teken voor de plaatselijke muziekvereniging Oefening Baart Kunst om het lied 'Wilt heden nu treden' in te zetten. Na nog een aantal toespraken, werd als afsluiting van de bijeenkomst het Wilhelmus gezongen.

Tweede nieuwe klok (1947)

Eén jaar na de 'Arnhemse klok' werd in de toren een tweede klok aangebracht. Deze klok, die onder de eerstgenoemde hangt, is aangeschaft door de gemeente Ede. Zij was (en is) immers eigenaar van de toren en dus was na de oorlog de plaatsing van nieuwe klokken een aangelegenheid voor de burgerlijke gemeente. De schenking van de Arnhemse klok betekende voor de gemeente een leuke meevaller, omdat zij nu in Otterlo nog maar voor één nieuwe klok hoefde te zorgen.

Desalniettemin moest Ede in totaal zeven nieuwe klokken aanschaffen. Naast een nieuwe klok voor Otterlo waren er ook klokken nodig voor: Ede (3), Bennekom (1), Lunteren (1) en Gelders Veenendaal (1). De gemeente koos ervoor om één fabrikant de klokken te laten gieten: N.V. Petit en Fritsen Aarle-Rixtel.⁸ De aanwezige klokkenstoelen werden door de gemeente zelf gecontroleerd en, indien noodzakelijk, aangepast voor de nieuwe klokken. In Otterlo was dit nodig, omdat er (door het luiden) scheuren in de muren zaten, *'waardoor enig ankerwerk en 2 verbindingsankers tot verbinding van de tegenover elkaar gelegen muren moesten worden aangebracht'*.⁹ Deze scheuren zijn waarschijnlijk veroorzaakt door de in

de oorlog afgevoerde klokken. De opdracht voor de aanpassing van de klokkenstoel werd namelijk op 30 november 1946 gegeven en toen hing de 'Arnhemse klok' er nog maar twee maanden.

Op de nieuwste klok kwam het volgende opschrift te staan: 'Door Otterloo's velden, bossen en zand, verkondig ik droefheid, vreugde en

De klok uit 1947 met het opschrift 'Door Otterloo's velden...'

brand. Mag blijdschap Uw deel zijn of smarte Uw lot, ik roep U ter kerke ter ere van God.¹⁰ Sinds 1947 vervult deze klok iedere zondag die taak.

Noten

1 De woorden zijn nog goed te lezen, maar moeilijk bereikbaar. De tekst staat namelijk aan de oostzijde van de klok, die voor de bezoeker wat moeilijk te bereiken is omdat hij, na het beklimmen van de toren, aan de west- of voorzijde van de klok uitkomt.

2 *Geschiedenis van Ede, deel III Kerkdorpen en buurschappen* (Arnhem, 1980; heruitgave) 78.

3 Brief directeur Gemeentewerken aan college van B&W d.d. 14 mei 1923, Gemeentearchief Ede (GE), 029 Dienst Gemeentewerken, inv.nr. 51, volgnr. 185.

4 *Geschiedenis van de Ned. Herv. Kerk. te Otterlo* (Otterlo 1973; uitgave kerkvoogdij) 4.

5 Martin Hijink, 'Evacués in Otterlo - herfst 1944 tot mei 1945', *De Zandloper* nr. 3 (2016) 3-14, aldaar 3.

6. Vergelijk bijvoorbeeld: G Borgers, 'Otterlo', *De Waarheidsvriend* (18 augustus 1994) 6.

7 Citaat ontleend aan 'Arnhem dankte Otterlo's burgerij', *Edesche Courant* (2 oktober 1946) 1.

8 Brief directeur Gemeentewerken aan B&W d.d. 9 januari 1947, GE, 029, inv.nr. 226, volgnr. 41.

9 Brief directeur Gemeentewerken aan B&W d.d. 17 juni 1947, GE, 029, inv.nr. 233, volgnr. 628.

10 Brief directeur Gemeentewerken aan B&W d.d. 1 juli 1947, GE, 029, inv.nr. 226, volgnr. 41a.

Pak maar een doos 13:

De Kroonschijf

Gerard van Bruggen

Voor velen is ‘archief’ synoniem met ‘oud’, maar dat is zeker niet altijd het geval. In de doos die voor me staat, is het oudste stuk nog geen vijftig jaar oud. De doos bevat volgens het opschrift de knipselverzameling van damvereniging *De Kroonschijf*, in Ede opgericht op 1 juli 1968. Eigenlijk is het niet een echt archief, maar zoals al gezegd een verzameling. De zes inventarisnummers zijn vijf plakboeken

Dammen
**VAN DE PEPEL
GELDERS KAMPIOEN
EERSTE KLASSE**

WAGENINGEN — In de finale van het persoonlijk damkampioenschap van Gelderland 1e klasse eindigden M. J. v.d. Peppel (WSDV-Wag.), A. W. A. Janssen (Slagvaardig-Wamel) en P. Ronner (DVA-Arnhem) gedrieën op de eerste plaats, waardoor beslissingswedstrijden noodzakelijk waren om de Gelderse kampioen aan te wijzen.

**Jochemsen
damkampioen
gemeente Ede**

EDE — Door een overwinning op G. Crum (DES) is E. Jochemsen maandagavond damkampioen van de gemeente Ede geworden. De heer Jochemsen die dit jaar ook reeds kampioen van de vereniging De Kroonschijf is, verloor in de finalewedstrijden geen enkele wedstrijd.

zoals bijvoorbeeld bijgaand knipsel uit de Veluwestpost van 7 mei 1969. Een maand later is er echter gelukkig ook een Edese kampioen: Jochemsen. Waarschijnlijk zullen de plakboeken 6 t/m 20 meer over *De Kroonschijf* bevatten.

De knipselverzameling bevat in hoofdzaak tekstknipsels, maar een enkele keer bevat zo'n knipsel ook een foto. De hierbij overgenomen foto van het Wageningse kerstdamtoernooi van 1969 laat in hoofdzaak volwassenen zien. Uit diverse

een verzameling. De zes inventarisnummers zijn vijf plakboeken met krantenartikelen en een door M.J. (Martin) van de Peppel in 1988 ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van De Kroonschijf geschreven boekje over de damhistorie van Ede. Volgens de plaatsingslijst van het archief bevat de verzameling in totaal twintig plakboeken. De gehele verzameling werd in 2004 aan het gemeentearchief geschonken.

Hoewel de beschrijving zegt dat de in de plakboeken verzamelde krantenknipsels betrekking hebben op de Edese damgeschiedenis, is dit maar ten dele waar. Van de vijf plakboeken die doos 1 bevat gaan veel knipsels over dammen in het algemeen en over de Wageningse periode van Van de Peppel,

Belangstelling damsport groeit

De Damhistorie van Ede

geschreven door M.J. van de Peppel

Ede, juni 1988

knipsels komt de problematiek van de geringe aanwezigheid van 'dammers' naar voren en het is dus geen wonder dat de *Edese Post* twee jaar later een andere foto laat zien, waarin verjonging zichtbaar wordt.

Het belangrijkste stuk in de doos is toch de geschreven geschiedenis van *De Kroonschijf*. De eerste regels uit de inleiding luiden als volgt:

'Onder de vele takken van sport die er in het natuurlijke Ede beoefend worden behoort ook het edele damspel – het spel der diepe doordenkers – dat in ons dorp talrijke frekwente en enthousiaste beoefenaars telt, al dan niet in georganiseerd verband. Dit hersenspel met de twintig zwarte en een even groot aantal lichte schijven op een vierkant honderd-ruitenbord heeft menigeen reeds in zijn ban gevangen en degenen die zich willen meten met anderen sluiten zich aan bij de plaatselijke damvereniging. Het dorp Ede telt één damvereniging, luisterend naar de toepasselijke naam "DE KROON-SCHIJF, genoemd naar de schijf op de veldnummers 3 en 47.'

Soals al opgemerkt wordt *De Kroonschijf* opgericht in 1968, maar de damgeschiedenis van Ede gaat verder terug. De Kroonschijf is namelijk ontstaan door een fusie van twee oudere damverenigingen. Op 20 januari 1932 werd in Ede de *Edese Damvereniging* (EDV) opgericht en op 3 december 1935 *Door Wilskracht Sterk* (DWS).

De Edese damgeschiedenis begint dus in 1932 als een aantal 'huisdammers' besluit in verenigingsverband verder te gaan. Dit clubje dammers speelt namelijk wel eens vriendschappelijk tegen een Veenendaalse club, maar om de vleugels verder uit te slaan is een vereniging nodig. Voorzitter van deze club wordt bakker Vervark die zich in 1927 vanuit Leiderdorp aan de Maanderweg in Ede vestigt. Als *Ede Stad* in 2008 terugblijkt op het 40-jarig bestaan van De Kroonschijf, wordt bakker Vervark ook genoemd en wordt verteld dat hij tijdens een damwedstrijd gewond raakte aan zijn been, *'iets wat natuurlijk zelden voorkomt bij deze sport'*. Over het hoe en wat is verder niets te vinden – merkwaardig verhaal! Erevoorzitter van EDV is lange tijd burgemeester Oldenhof. De damvereniging speelde in gebouw Patrimonium, het Spartagebouw en na de oorlog in Ons Huis aan de Telefoonweg. Het laatste driekwart jaar van de oorlog werd er niet gespeeld, omdat bij het bombardement van september 1944 ook al het dammateriaal verloren was gegaan.

Drie jaar na de start van EDV wordt in café Marktzicht een tweede damvereniging opgericht: *Door Wilskracht Sterk*. Waarom er een tweede damclub moest komen wordt niet duidelijk, maar ik vermoed dat het met de Edese mentaliteit te maken heeft. De oprichtingsvergadering is in handen van de in 1932 vanuit Drente in Ede

neerstrijkende familie Iedema en op zeker moment lijkt DWS wel een familieclub als er zeven Iedema's lid zijn (de eerste clubkampioen is Sieger Iedema); besloten wordt dat slechts twee leden uit eenzelfde familie bestuurslid mogen zijn! Na het eerste jaar wordt bakker Beuker (vanuit Groningen naar Ede geëmigreerd) voorzitter en blijft dit tot de fusie in 1968. Ook uit andere namen is af te leiden dat in de beginjaren veel DWS-leden import-Edenaren waren.

Net als EDV kreeg ook DWS met de oorlog te maken toen ze gebruik mochten maken van het gebouw van de heer Dronkelaar, waar echter ook de NSB bijeenkwam. De damclub stelde als voorwaarde dat de NSB *'er uit gezet zou worden'*, maar Dronkelaar wilde dat niet, dus zochten de dammers een andere ruimte. Deze werd gevonden in het SOMA-gebouw aan de Verlengde Maanderweg en later in het Luthers Centrum.

Sensatie

De beide clubs speelden in de eerste klasse van de Gelderse Dambond, maar vanaf het begin speelden ze ook tegen elkaar. *'Het eerste competitietreffen tussen de beide Edese clubs DWS en EDV werd in 1936 gespeeld en deze wedstrijd werd door DWS enigszins verrassend gewonnen met 11-9 en dat was toendertijd een hele sensatie'*, aldus Van de Peppel. Waarom dit nu verrassend was, blijft ongewis.

Net als bij EDV ging gedurende de oorlog ook bij DWS al het spelmateriaal verloren. Mooi is te lezen dat in augustus 1945 een gezamenlijke bestuursvergadering van EDV en DWS werd gehouden (de latere fusie werpt zijn schaduw vooruit!) en men besluit het nog aanwezige spelmateriaal eerlijk te verdelen. Ook zou men *'weer een vriendschappelijke wedstrijd tegen elkaar spelen en zoveel mogelijk gaan samenwerken, maar niet samensmelten.'* De tijd is er schijnbaar nog niet rijp voor en in *De Damhistorie van Ede* valt te lezen dat in de jaren vijftig de verstandhouding tussen beide clubs *'nog steeds niet best'* was. DWS bereikt echter het kampioenschap en over EDV zwijgt Van de Peppel verder.

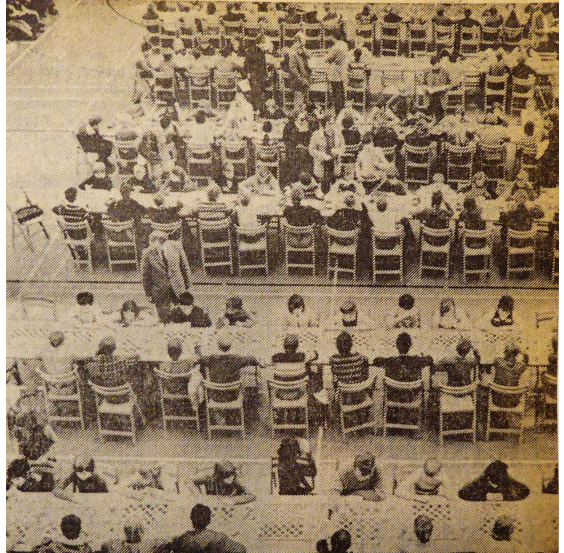
In 1968 komt het dan toch tot een fusie van beide verenigingen; vier voorstanders worden met name genoemd: Gerrit Jonker en Joop van de Meent van EDV en Willem Beuker en Evert Fluit van DWS. Een eventuele aanleiding tot de fusie is er schijnbaar niet, wel blijkt dat er aanvankelijk felle tegenstanders waren: *'zij wilden kennelijk hun eigen identiteit van de vereniging niet verliezen'*. Op 1 juli is de fusie echter een feit en wordt de naam van de enige Edese damclub De Kroonschijf. Na een kort voorzitterschap van Joop van de Meent neemt Willem Beuker het roer weer in handen, tot hij dit in 1970 overdraagt aan Evert Fluit. Een jaar na de fusie treedt de naar Ede verhuisde Martin van de Peppel, die verschillende functies in de landelijke damwereld vervult, toe als lid. Het is deze Van de Peppel die de damhistorie van zijn club beschreven heeft en de knipsels verzameld. Veel gaat natuurlijk over wedstrijduitslagen en dergelijke, maar ook stimulering van de damsport krijgt aandacht. Zo is vermeldenswaard het organiseren van schooldamtoernooien.

Chr. Streeklyceum Gelders damkampioen

Bijgaande foto staat in de *Edese Courant* van 19 maart 1977 en heeft als bijschrift: 'Als alle schooldammers bij de damclubs terecht zouden komen, zou het er een stuk beter uitzien.' Van de Peppel eindigt zijn damgeschiedenis dan ook als volgt:

'Kort samengevat is de konklusie dat een vereniging groeit en bloeit als men zeer aktief bezig is onder de jeugd. Door de damlessen op de scholen gaat er een bijzonder goede propa-

ganda voor de damvereniging "De Kroonschijf" uit. Deze arbeid adelt en loont! De feiten hebben dit de laatste paar jaren bewezen.'

De Kroonschijf bestaat nog steeds en komt iedere maandagavond in clubgebouw De Korenschoof aan de Korenbloemlaan bijeen. Dit jaar zal – neem ik aan – op 1 juli het vijftigjarig bestaan gevierd worden.

Misschien meer dan toeval dat deze archiefdoos geopend werd?

Kleinste woning van Ede, gebouwd in 1932 in Nederwoud

Theo Boessenkool

In 1932 diende Wouter van Maanen te Nederwoud, Lunteren een aanvraag in bij de Gemeente in Ede voor een bouwvergunning van een woning in Nederwoud, kadastraal Gemeente Lunteren, sectie F, nummer 1913. Het ontwerp voldeed aan de Gemeentelijke Bouwverordening. Maar het geplande huis bevatte slechts één woonkamer, één slaapkamer, een wc, een spoelplaats annex entree en, oh ja, ook nog een trap naar de zolder.

De buitenwerkse afmetingen waren - schrik niet - slechts 4,45 x 7,70 m en de nokhoogte bedroeg 5,30 m boven peil, ca. 5,50 m boven het maaiveld. Ook toen werd al gebouwd met spouwmuren, 2 x halfsteens metselwerk met ca. 5 cm luchtspouw.

Bij het onderzoeken van de historische bouwvergunningen (1903-1948) in de afgelopen jaren ben ik geen kleiner woonhuis tegengekomen. Waarschijnlijk zijn er eerder, vrij zeker voor 1903, wel kleinere huisjes gebouwd, maar toen waren

bedsteden nog toegestaan en waren er nog geen voorschriften voor de minimum afmetingen van één kamer. Dit ontwerp voldeed wel aan de bouwkundige eisen die - destijds - aan een woonhuis gesteld werden.

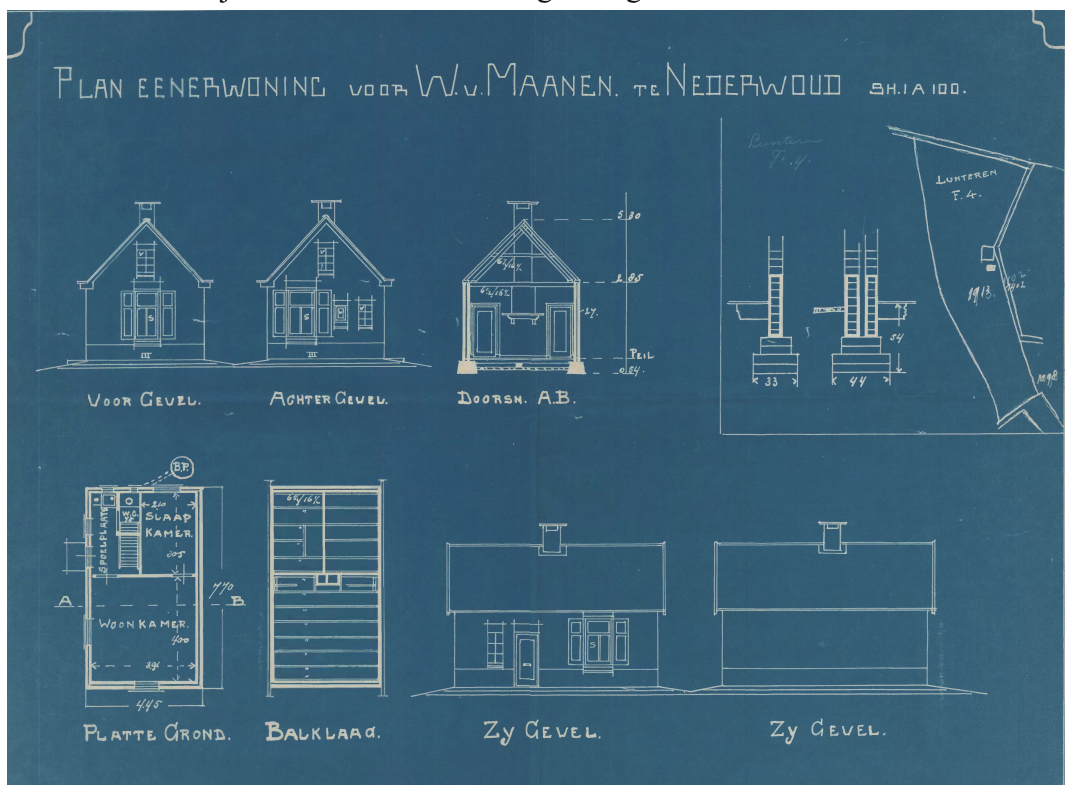
Met de vaststelling en invoering van de Woningwet van 1901 werd de basis gelegd voor de bouwvergunningen, die ook nu nog moeten worden aangevraagd bij de bouw of verbouw van veel onroerend goed. Ook al heet dit tegenwoordig een omgevingsvergunning.

Die basis voor de bouw van gezonde woningen werd gelegd door de liberaal Goeman Borgesius (1847-1917). Hij nam als minister van Binnenlandse Zaken het initiatief om aan de vaak erbarmelijke woonomstandigheden en daarmee aan de volksgezondheid iets te doen.

De belangrijkste regel in de Woningwet is: *Het is verboden te bouwen zonder goedkeuring van Burgemeester en Wethouders*. Daarom werden vanaf 1903 ook in Ede bouwvergunningen uitgegeven. Hoewel de eerste jaren niet voor alle gebouwen. Zo is er voor het Belgenkamp rond 1914 geen vergunning aangevraagd. Maar dat was dan ook een zaak van het ministerie van Oorlog.

Het huisje dat u hier op tekening ziet werd, voor zover kon worden bepaald, gebouwd aan de Oosterkamp in Lunteren, tegenover huisnummer 14, nu op korte afstand ten westen van de A30.

Het boek Register Bouwvergunningen uit 1932 geeft aan dat de geraamde bouwkosten f 1.000,- bedroegen. En dat er geen extra voorwaarden gesteld hoefden te worden bij het verlenen van de vergunning.

COLOFON

Vereniging Oud Ede

De vereniging, opgericht in 1924, stelt zich ten doel volgens artikel 3.1 van de statuten: *'Het onderzoek van archieven en gedrukte bescheiden naar alles wat betrekking heeft op het ontstaan en de geschiedenis van de dorpen (kerken en buurten) van het ambt en van de gemeente Ede en het verzamelen en bewaren van alles wat van belang kan worden geacht voor en betrekking heeft op de geschiedenis van Ede.'*

Postadres   Postbus 8293, 6710 AG Ede
Telefoon   06 348 676 27
E-mailadres   oudede.nl@gmail.com
Website   www.oudede.nl
Bankrekening   NL24 INGB 0003 5342 68

Bestuur:

Simon van de Pol (voorzitter), Anke Koren (secretaris), Wim Bruijnes (penningmeester), Patty Gonggrijp & Paul van der Hart .

Leden;

De vereniging telt ca. 800 leden. Nieuwe leden kunnen zich aanmelden per telefoon, brief, e-mail en via de website. Beëindiging van het lidmaatschap uitsluitend schriftelijk per brief of e-mail vóór 1 november. De contributie bedraagt in 2017 € 15,00.

Erelid van de vereniging is Hetty Blaauw-de Wit.

Giften en schenkingen zijn fiscaal aftrekbaar omdat de Vereniging een erkende Algemeen Nut Beogende Instelling is. Omdat de VOE een culturele instelling is geldt zelfs een extra aftrek van 25%! De aftrek geldt overigens ook voor de contributie!

De Zandloper

Is een uitgave van de Vereniging Oud Ede en verschijnt viermaal per jaar.

De redactie van De Zandloper bestaat uit Hans Post (eindredacteur), Joyce van den Berg, Frans van Oort & Gerard van Bruggen.

De redactie van De Zandloper is te bereiken op e-mailadres zandloper@telfort.nl.

Nieuwe artikelen die verband houden met de geschiedenis van Ede zijn welkom. De redactie behoudt zich het recht voor een artikel te weigeren. Overname van artikelen uitsluitend na schriftelijke toestemming van het bestuur van de VOE.

Productie van De Zandloper: Verloop Drukkerij, Alblasterdam - ISSN 1384-7090